

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра аудиту, ревізії та аналізу

**КУРСОВА РОБОТА
НА ТЕМУ:
ЕКОНОМІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДОХОДІВ, ВИТРАТ ТА
ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ**

ВИКОНАВ:

Студент гр.ОЕЕМ-11

Печенога П.В.

ПЕРЕВІРИВ:

К.е.н., доцент Хаблюк О.А.

ПЛАН

Вступ	4
1. Економічна суть витрат, як об'єкта економічної експертизи	6
2. Сутність доходів та фінансових результатів, як об'єктів економічної експертизи	11
3. Організація та методика проведення економічної експертизи виробничих витрат підприємства	18
4. Завдання, об'єкти та методика експертного дослідження операцій, пов'язаних із формуванням доходів та фінансових результатів діяльності підприємства	22
5. Роль експерта бухгалтера у виявленні і усунення обставин, що сприяють правопорушенням при формуванні фінансових результатів господарської діяльності	29
Висновки	32
Список використаних джерел	34

ВСТУП

Головною метою діяльності будь-якого підприємства в ринкових умовах господарювання є максимізація прибутку. Всі реальні можливості реалізації даної стратегічної цілі в усіх випадках обмежені витратами виробництва та попитом на продукцію, яка виготовляється. Так як витрати це основний обмежувач прибутку та одночасно головний чинник, який впливає на об'єм пропозиції, то прийняття рішень керівництвом фірми неможливе без аналізу витрат на виробництво та визначення їх розміру в майбутньому.

Проблеми зниження витрат та собівартості як вартісного вираження виробничих витрат є одними найактуальніших для підприємств в умовах ринкових відносин. Для конкурентоспроможності продукції основними вимогами є висока якість та менші витрати у порівнянні з іншими підприємствами. Шляхи та можливості зниження витрат є на кожному підприємстві. Виявити та впровадити ці можливості допомагає аналіз основних показників діяльності підприємства.

Нові економічні умови, перехід на національні стандарти бухгалтерського обліку, значно розширюють можливості підприємств у визначенні правил ведення облікової політики. Підприємства України, виходячи із вимог господарювання, можуть самостійно визначати конкретні форми та методи організації фінансового обліку, обирати методи оцінки виробничих запасів при віднесенні їх на витрати виробництва, методи та способи обчислення собівартості продукції.

В даних умовах зростають вимоги до фінансового обліку, першочергово, в напрямі підвищення аналітичності, гнучкості та оперативності одержуваної інформації про виробничі витрати з метою прийняття ефективних управлінських рішень.

Вирішення даної проблеми вимагає створення нової системи одержання інформації про витрати на виробництво продукції, застосування нетрадиційних для вітчизняної практики фінансового обліку підходів до калькулювання

собівартості продукції, оптимізації результатів діяльності підприємства через застосування методів та принципів управлінського обліку.

Метою роботи є дослідження організації та методики економічної експертизи доходів, витрат та фінансових результатів підприємства.

1. Економічна суть витрат, як об'єкта економічної експертизи

Процес господарської діяльності являє собою поєднання трьох обов'язкових елементів: предметів, знарядь праці та діяльності людей (живої праці). Предмети та знаряддя праці є матеріальною основою господарювання, тобто засобами виробництва, які створені раніше затраченою працею.

На підприємстві в процесі господарювання виникають витрати щодо вартості використаних виробничих запасів, тобто сировини, матеріалів, робіт та послуг; оплати праці, здійснених соціальних заходів, зносу необоротних матеріальних та нематеріальних активів. Сукупні витрати живої та уречевленої праці на виробництво продукції складають витрати господарської діяльності підприємства. В цьому найбільш абстрактному розумінні витрати виробництва однаково притаманні всім суспільно-економічним формаціям.

На рівні виробничих структурних підрозділів, витрати підприємства виступають у формі виробничої собівартості продукції (робіт, послуг).

Економічним базисом собівартості є витрати виробництва, які представляють собою певну частину сукупного суспільного продукту. Витрати виробництва об'єднують дві функціонально різні частини вартості: вартість спожитих засобів виробництва (предметів і засобів праці) і вартість необхідного продукту, тобто життєвих засобів, необхідних для відтворення робочої сили. Обидві ці частини забезпечують повторення процесу виробництва в межах відшкодування витрат, який називається простим виробництвом. Третя частина вартості представляє собою додатковий продукт суспільства, який використовується для розширення виробництва і задоволення інших суспільних потреб.

З іншого боку, витрати підприємства являють собою сукупність живої і минулої (уречевленої) праці. Вони вимірюються часом, необхідним для виробництва продукту у певних організаційно-технологічних і економічних умовах.

Зазначимо, що в “Економічній енциклопедії” витрати виробництва трактуються як «спожиті в процесі виробництва продукту виробничі фонди підприємства. Часто під виробничими витратами суспільства розуміють всі витрати праці (живої та уречевленої), пов’язані з виготовленням продукту (тобто поняття “виробничі витрати” ототожнюються з поняттям вартості товару), а під витратами підприємства – витрати, що складаються з вартості спожитих засобів виробництва (c) і витрати на оплату праці (v). Таке трактування позбавлене логічної послідовності. Якщо під виробничими витратами розуміють все те, у що обходиться для підприємства виготовлення продукту, то на підставі єдності цілого й частини (підприємство є первинною ланкою суспільного виробництва) таку саму структуру повинні мати й суспільні витрати виробництва, тобто $k=c+v$. І навпаки, якщо виробничі витрати суспільства виступають як вартість, то й виробничі витрати підприємства повинні мати таку ж саму будову: $w=c+v+m$. Але вартість створюється тільки на підприємствах. Поза ними виробництво не існує. Вартість і виробничі витрати – не синоніми, а різні економічні категорії, незалежно від того, йдеться про суспільні чи індивідуальні виробничі витрати. Вартість утворюється на основі відносин виробничого споживання, що чітко виражено загальною формулою кругообороту виробничих фондів: $G - T \langle c \dots B \dots T' - G' \rangle$. З одного боку, внаслідок взаємодії засобів виробництва і робочої сили відбувається споживання виробничих фондів, а з іншого – внаслідок цієї взаємодії як творчої сили виготовляється товар, створюється нова вартість. Споживання виробничих фондів і є тим процесом, на основі якого формуються виробничі витрати. Тому до цих фондів належить усе те, у що обходиться підприємству виробництво продукту. Виробничі витрати у розрахунку на одиницю продукції є собівартість продукції» [15, с.234].

Згідно Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, «витрати – це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення власного капіталу за рахунок його

вилучення або розподілу власниками)» [28].

Процес виробництва – це процес поєднання живої праці із засобами виробництва. Даний процес відбувається безперервно, та включає в себе безперервні затрати праці, засоби і предмети праці.

Поняття затрат формують використані у процесі виробництва різні речовини на виготовлення нового продукту праці. Собівартість – це грошовий вираз суми витрат на виробництво конкретного продукту. Спожиті в процесі виробництва засоби виробництва, які втілюють у собі минулу працю (сировину, матеріали, амортизацію основних засобів, працю працівників, зайнятих у процесі виробництва) з відповідними на неї нарахуваннями та інше визначають витрати виробництва.

Операційні витрати – це витрати, які пов’язані з діяльністю підприємства по реалізації продукції та управлінням підприємством. Дані витрати характеризують затрати, які були у звітному періоді та безпосередньо не пов’язані з виробництвом продукції. Операційні витрати, зазвичай, поділяються на адміністративно–управлінські, витрати на збут та витрати, які пов’язані з науково-дослідницькими та дослідно-конструкторськими роботами.

Витрати виробництва, в умовах товарного виробництва, виступають у вартісній та грошовій формі. Загальні витрати на виробництво становлять вартість виробничого товару. Сума цих витрат залежить від тривалості періоду та кількості виготовленої продукції. Витрати на одиницю продукції обчислюються як середні за певний період, якщо продукція виготовляється постійно або серіями. В одиничному виробництві витрати на виріб формуються як індивідуальні.

Вітчизняні економісти висловлюють різні думки щодо визначення змісту поняття “виробничі витрати”.

Так, український економіст В.В.Сопко у своїх працях вказує, що «поняття витрати формують використані у процесі виробництва різні речовини та сили природи на виготовлення нового продукту праці. Грошовий вираз суми затрат на виробництво конкретного продукту визначає поняття собівартість. Зміст

термінів затрати і собівартість поєднуються в понятті затрати виробництва. В умовах ринкових відносин затрати виробництва дорівнюють вартості виготовленого продукту. Вони є сумою вартості витрачених на виробництво продукту засобів виробництва та заново утвореної вартості» [34, с.342].

За словами іншого українського вченого – професора Ф.Ф.Бутинця «Витратами виробництва називаються витрати у виробничому процесі праці і засобів виробництва для виготовлення продукції» [7, с.412].

Витрати виробництва, за натурально-речовим складом, представляють собою витрати засобів виробництва та засобів існування працівників виробництва. Для того, щоб відтворити процесу виробництва необхідно відновити обов'язкові елементи процесу праці. Засоби виробництва, які були затрачені відновлюються за рахунок створеного знову продукту в натурі. Жива праця не відновлюється, а витрачається заново в новому циклі виробництва. Із знову створеного продукту виділяють кошти на відновлення робочої сили, які й будуть складати необхідний елемент натурально-речових витрат виробництва.

Виробничі витрати, на думку В.Б.Івашкевича, як народногосподарська категорія представляють собою суму використаних засобів виробництва і вартості продукту, виготовленого необхідною працею.

Слід відмітити, що М.А.Вахрушина, в своїх дослідженнях вказує: «Витрати живої та уречевленої праці на виробництво та реалізацію продукції (робіт, послуг) називають витратами виробництва. У вітчизняній практиці для характеристики всіх витрат виробництва за визначений період застосовують термін “витрати на виробництво” [10, с.112].

Отже, витрати виробництва – це сукупні витрати суспільної праці на виробництво продукту, які утворюють її вартість, а собівартість продукції є перетвореною формою суспільних витрат виробництва та складає частину його вартості.

Професор Фаріон І.Д. зазначає: «В економічній літературі часто вживають терміни “затрати” і “витрати”. Потрібно сказати, що важко виявити відмінність між ними. Затрати – це спожиті ресурси або кошти, які потрібно

заплатити за товари, виконані роботи, надані послуги. Для процесу управління господарською діяльністю господарюючого суб'єкта менеджерам, управлінцям потрібна інформація не просто про затрати, а про витрати. У даному випадку під витратами розуміють обсяг реально спожитих ресурсів чи коштів у процесі виробничої, фінансової, інвестиційної діяльності певного звітного періоду» [36, с.121].

Витрати – це загальноекономічне поняття, що характеризує використання різних речовин і сил природи в процесі господарювання.

Вартість витрат є складовою частиною собівартості продукції.

Собівартість продукції – це грошова форма витрат підприємства, пов'язана з виробництвом і реалізацією продукції, виконаних робіт та наданих послуг.

Затрати розглядалися різними економістами з різних боків і з різною метою.

Зокрема, К.Маркс пов'язував дослідження затрат з намаганням дослідити особливості експлуатації найманої праці, які відображаються у вартості і, зрозуміло, в затратах. Затрати праці він тлумачить як затрати суспільства.

Затрати виробництва менші за суспільні витрати на неоплачену додаткову працю, яка є джерелом прибутку. Відповідно до економічної теорії К.Маркса прибуток знаходиться за межами затрат.

На відмінну від К.Маркса сучасні західні економісти включають прибуток підприємства в затрати, розцінюючи його як плату за ризик. В їхній теорії затрати виробництва, які включають в себе нормальний середній прибуток, називаються економічними затратами.

Ми підтримуємо думку тих вчених, які вважають, що витрати виробництва – це виправдані умовами і направлені на створення корисних цінностей або надання послуг сукупні витрати підприємства за певний період, незалежно від того, припадають вони на готовий продукт чи на незавершене виробництво. При цьому поняття “витрати виробництва”, як правило, вживають стосовно витрат за їх призначенням, що рівнозначно поняттю

собівартості продукції і незавершеного виробництва в розрізі калькуляційних статей, “затрати на виробництво” – співвідносяться за економічними елементами.

2. Сутність доходів та фінансових результатів, як об’єктів економічної експертизи

Дохід підприємства означає у широкому розумінні отримання ним будь-яких грошових коштів, а також матеріальних ресурсів чи послуг, які мають грошовий вимір.

Підприємство може одержувати дохід не лише від своєї діяльності – виробництва продукції чи надання послуг, але і від операцій на ринку. Це визначає існування таких форм доходу підприємств, як звичайний, дивідендний та капітальний. Сума цих доходів утворює валовий, тобто загальний дохід підприємства. Валовий дохід підприємство використовує на покриття всіх витрат, а те що залишиться після цього, утворює нерозподілений, чистий дохід підприємства, тобто прибуток.

Отже, у спрощеному розумінні чистий дохід – це різниця між валовим доходом та сумою всіх витрат фірми. Якщо підприємство працює неефективно, то замість чистого доходу може отримати збиток (коли витрати на виробництво перевищують грошові доходи).

Валовий та чистий дохід, за марксистською концепцією, формується із грошових надходжень. Однак, валовий дохід визначається при цьому як різниця між грошовою виручкою та матеріальними витратами на виробництво і збут продукції (витрат на предмети і засоби праці). Чистий дохід в цьому випадку – це різниця між валовим доходом та витратами на оплату праці за виконання всіх господарських операцій.

Валовий дохід, згідно даного підходу, утворюється вартістю, яка створена виключно живою працею найманих робітників підприємства.

Сучасна економічна наука загальний дохід підприємства розглядає результатом функціонування всіх виробничих факторів. І тому грошова

виручка підприємства містить в собі факторні доходи, такі як заробітна плата, дохід на працю, відсоток – на капітал, рента – на землю, підприємницький дохід (чистий дохід) – на підприємницькі здібності. Однак, з точки зору підприємства – це витрати, які потрібно оплатити з валового доходу, а лише чистий дохід утворює прибуток підприємства. Отже, такі економічні категорії, як витрати, дохід, прибуток повинні мати конкретне наповнення, а бухгалтерський облік повинен регламентуватися державою з метою забезпечення однакового підходу до формування витрат та доходів на кожному підприємстві.

П(С)БО 15 «Дохід» та П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» визначають методологічні засади формування у фінансовому обліку інформації про доходи підприємства та їх розкриття у звітності підприємства, норми яких поширюються на підприємства (організації) та інших юридичних осіб, незалежно від форм власності (крім бюджетних і банківських установ).

Поняття «дохід» трактується як «надходження економічної вигоди протягом звітного періоду, який виникають в результаті діяльності підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, послуг), винагород, гонорарів, відсотків, дивідендів тощо. В обліку дохід відображається у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)» [31].

Дохід, як зазначає Бутинець Ф.Ф., є «надходження економічних вигод, які виникають у результаті діяльності підприємства у вигляді виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), гонорарів, відсотків, дивідендів тощо» [7, с.358].

У фінансовому обліку дохід відображається у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, яке призводить до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників (власників)).

Поняття «фінансові результати діяльності» трактується в П(С)БО 3 «Звіт

про фінансові результати»: «Прибуток – сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати. Збитки – перевищення суми витрат над сумою доходів, для отримання яких здійснені ці витрати [29].

Визначення фінансового результату полягає в визначенні чистого прибутку або збитку звітного періоду. Для цього у фінансовому обліку передбачається послідовне порівняння доходів та витрат.

Відповідно до вимог П(С)БО 15 «Дохід», для визнання доходу та визначення його суми розрізняють дохід від:

- надання послуг, виконання робіт;
- реалізації продукції, товарів, інших активів, придбаних з метою продажу (крім інвестицій у цінні папери);
- використання активів підприємства іншими фізичними та юридичними особами, результатом якого є отримання відсотків, дивідендів, роялті [30].

Відповідно до П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати» у фінансовому обліку чистий прибуток (збиток) результатів формується поступово протягом звітного року від усіх видів звичайної та надзвичайної діяльності та включає:

- фінансові результати від операційної діяльності;
- валовий прибуток (збиток);
- фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування;
- фінансові результати від надзвичайної діяльності;
- чистий прибуток (збиток);
- фінансові результати від звичайної діяльності [29].

Валовим прибутком або збитком є це різниця між чистим доходом та собівартістю реалізованої продукції, товарів, робіт чи послуг. Чистий дохід або виручка від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг визначається шляхом вирахування з доходу або виручки від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг акцизного збору, податку на додану вартість та інших зборів, знижок і т.д.

Фінансовим результатом від операційної діяльності є це алгебраїчна сума

валового прибутку або збитку, іншого операційного доходу, адміністративних витрат або витрат на збут та інших операційних витрат.

Фінансовим результатом від звичайної діяльності до оподаткування є алгебраїчна сума прибутку або збитку від операційної діяльності, фінансових та інших доходів, фінансових або інших витрат. Визначається фінансовий результат від звичайної діяльності як різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податку на прибуток. Також окремо від фінансових результатів від звичайної діяльності відображаються і невідшкодовані витрати та доходи від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожежі, техногенних аварій тощо).

Чистий прибуток або збиток є кінцевим фінансовим результатом, який розраховується як алгебраїчна сума фінансових результатів від звичайної діяльності та надзвичайних доходів або витрат за звітний період.

Найважливішим підсумковим показником діяльності підприємства є Прибуток або збиток за кожен період діяльності підприємства, адже в його величині безпосередньо відображаються всі аспекти діяльності суб'єкта господарювання: організація і технологія виробництва, система управління та особливості діяльності. Необхідність ефективного управління підприємством обумовлює роль прибутку в розвитку підприємства та забезпечення інтересів його власників та персоналу. Управління прибутком – це процес розробки та прийняття управлінських рішень щодо формування доходів, розподілу та використання прибутку. За результатами економічного аналізу, який проводиться на основі даних фінансового обліку, готуються проекти управлінських рішень, які дозволяють керівництву підприємства забезпечити ефективний розподіл прибутку та оптимізувати фінансовий стан підприємства. Прибуток та його розподіл повинен забезпечувати одночасно гармонізацію інтересів власників з інтересами держави та персоналу підприємства.

Основним завданням управління прибутком є оптимізація джерел його отримання і розподілу як в звітному, так і в майбутніх періодах. При розподілі прибутку необхідно врахувати інтереси власників, суспільства та держави в

особі персоналу підприємства. Управління збитком передбачає вживання заходів для його зменшення або усунення. З огляду на важливість результатів цього процесу, він повинен базуватися на достовірній інформації, яку здатний забезпечити фінансовий облік при його раціональній організації.

Основні сучасні економічні поняття, терміни і принципи являються продуктом довготривалого процесу розвитку економічної науки і господарської практики. Є багато причин, що ведуть до необхідності дослідження загальноекономічних понять. Передусім, це зумовлено тим, що сучасна економічна наука ефективна, тобто складається з декількох відносно незвичних теорій, які являються породженням різних історичних епох, різних культурних традицій і типів наукового мислення. Як наслідок, знаючи історію формування теорій ми (можемо глибше зрозуміти зміст, логіку і структуру сучасних економічних категорій).

Однією з складних і неоднозначних категорій в економічній науці є прибуток.

Один з американських економістів Ф.Найт у середині ХХ століття зазначав, що жоден економічний термін не використовується у такій не уявлюваній кількості загальноновживаних значень, як прибуток [15, с.412].

Сьогодні становище не змінилося, тому що і на сьогодні слово «прибуток» використовується в різних значеннях. В найзагальнішому вигляді прибутком вважається надлишок над витратами виробництва фірми за мінусом виробничих витрат. Оскільки останні поділяються на явні та неявні, тому розрізняють бухгалтерський та економічний прибуток, який ще називають чистим прибутком або надприбутками. Бухгалтерським прибутком є виручка фірми за вирахуванням явних, зовнішніх витрат на виробництво. Економічний прибуток пов'язаний з усіма витратами, включаючи і приховані витрати.

На сьогодні немає єдиної думки щодо джерел прибутку серед економістів різних шкіл та напрямків. Різні теорії по-різному трактують джерела прибутку.

Однією з перших була теорія прибутку меркантилістів, згідно з якою прибуток виникає в зовнішній торгівлі в результаті продажу товарів за межами

країни за вищими цінами, ніж ті, за які товар куплений. Класична політекономія в особі Адама Сміта та Давіда Рікардо джерелом прибутку вважала виробництві. Адам Сміт прибуток трактував як вирахування підприємця з продукту праці найманого робітника. Давід Рікардо розкрив залежність між прибутком та заробітною платою, яка полягає в тому, що збільшення доходу призводить до зменшення заробітної плати та навпаки. Цим були обґрунтовані економічні засади суперечностей інтересів підприємців і найманих робітників.

Марксистська економічна теорія визначає прибуток як перетворену суму додаткової вартості та спотворює сутність капіталістичних відносин, визначаючи справжнє джерело прибутку, яким є неоплачена праця найманих робітників.

Сучасна немарксистська економічна теорія найчастіше пов'язує прибуток з капіталом, трактуючи його як винагороду за підприємницьку діяльність, тобто пов'язує його з таким чинником виробництва, як підприємницький талант, підприємницькі здібності.

Не вдаючись до детального аналізу теорій прибутку, слід зазначити, що ближче до істини ті теорії, які джерело прибутку бачать в безпосередньому виробництві і пов'язують його з додатковим продуктом.

Сутність прибутку більш детально виявляється через функції, які він виконує. Як уже зазначалося вище, прибуток – це головна мета діяльності підприємства або фірми. Чим більший обсяг прибутку, який отримує підприємство або фірма, тим ефективніше робота підприємства, повніше реалізується мета підприємницької діяльності. Отже, однією з функцій прибутку є те, що прибуток є показником оцінки діяльності фірми. У законодавстві України зазначається, що на всіх підприємствах основним узагальнюючим показником фінансових результатів господарської діяльності є прибуток.

Другою функцією прибутку є регулювання розподілу ресурсів між суб'єктами підприємництва, галузями і сферами виробництва. Підприємці прагнуть отримати прибуток та уникнути збитків. Кожен з них намагається

вкласти свій капітал туди, де є можливість отримати високий прибуток.

Прибуток виконує і стимулюючу функцію. Саме прибуток, його очікування змушує підприємство здійснювати нововведення, які сприяють зменшенню витрат виробництва.

Прибуток є власністю підприємства, яке авансувало капітал для його отримання. Виходячи з цього власник капіталу, який приніс прибуток, визначає і напрями використання прибутку. Це положення зафіксоване і законодавчими актами, де зазначено, що порядок використання прибутку визначає власник або уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства. Діапазон цих напрямів надзвичайно широкий. Однак, при цьому в кінцевому підсумку прибуток використовується, по-перше, для розрахунків з державним бюджетом різних рівнів, по-друге, для створення резервного страхового фонду, по-третє, для створення фонду накопичення і, по-четверте, для формування фонду споживання (задоволення невиробничих потреб). Ці напрями використання прибутку регулюються законодавчими актами. Згідно із законодавством, державний вплив на вибір напрямків обсягів використання прибутку здійснюється через податки, податкові пільги, а також економічні санкції.

Крім вищезазначених напрямків використання чистого прибутку в господарських товариствах і колективних підприємствах частину чистого прибутку спрямовується на виплату дивідендів.

Детально порядок розподілу і використання прибутку визначається статутом підприємства. Слід зазначити, що в економіці України в період становлення ринкових відносин розподіл і використання прибутку характеризується істотним впливом держави. Це обумовлено тим, що в сучасних умовах значна частина капіталу залишається державною власністю, держава з одного боку як власник капіталу визначає напрями використання прибутку, а з іншого несе відповідальність за забезпечення економічного і соціального розвитку суспільства, а тому прагне мобілізувати в бюджет кошти. З розвитком ринкових відносин вплив держави на розподіл і використання прибутку зменшуватися.

У сучасних умовах дуже важливим елементом господарювання є ведення аналізу фінансових результатів. Головними завданнями такого бізнесу є:

- оцінка реальності бізнес-плану за валовим прибутком з урахуванням плану по випуску продукції та зміни залишків нереалізованої продукції;
 - перевірка виконання бізнес-плану за чистим прибутком в цілому і в розрізі його складових;
 - оцінка зміни прибутку в динаміці за кілька років з метою виявлення її закономірностей і тенденцій;
 - визначення впливу факторів на зміну валового прибутку як основної складової операційного прибутку;
 - виявлення причин збитків в діяльності підприємства;
- виявлення рентабельності роботи підприємства в цілому і в розрізі окремих видів продукції, факторний аналіз її змін.

3. Організація та методика проведення економічної експертизи виробничих витрат підприємства

В процесі господарської діяльності на підприємстві виникають витрати, які пов'язані з вартістю використання виробничих запасів, заробітної плати працівників, соціальних заходів, зносу необоротних матеріальних та нематеріальних активів. Витрати, які впливають практично на всі сфери функціонування підприємства, визначаючи його політику ціноутворення, обсяги виробництва, розмір прибутку, показники фінансового стану підприємства, конкурентоспроможність продукції та підприємства в цілому. Тому особливо важливо контролювати облік витрат, який займає важливе місце в економіці компанії. Керівники підприємств, які здійснюють виробничу діяльність, постійно стежать за дотриманням нормативів, динамікою фактичних питомих витрат, оскільки матеріальні витрати становлять значну частину в загальних витратах на виробництво, а отже, ці витрати істотно впливають на величину отриманого прибутку.

Таким чином, економія матеріальних ресурсів це найважливіший чинник

підвищення ефективності виробництва. Як спосіб використання спеціальних бухгалтерських знань, експертизу, організовують правоохоронні органи та проводять експерти. Зазначимо, що загальні положення про судову експертизу, закріплені у Законі України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р. № 4038–ХІІ і поширюються на усі види судових експертиз, включаючи і судово-бухгалтерську експертизу. Законодавчим підґрунтям проведення судово-бухгалтерської експертизи витрат на виробництво є Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».

При підготовці до призначення судово-бухгалтерської експертизи та формулюванні питань слідчий збирає та разом з постановою про призначення експертизи, представляє експерту матеріали, які є об'єктами експертизи:

- а) первинні та зведені бухгалтерські документи;
- б) облікові реєстри;
- в) фінансова звітність;
- г) акти раніше проведених перевірок;
- д) протоколи огляду і вилучення документів;
- е) протоколи обшуків;
- ж) протоколи допитів обвинувачених та свідків, а також очних ставок, в яких висвітлюють досліджувані господарські операції;
- з) висновки експертів інших спеціальностей;
- и) постанови про залучення до справи документів.

Судово-бухгалтерську експертизу вважають призначеною з дня винесення відповідного рішення суду або постанови судді, або особи, яка проводила дізнання, слідчого або прокурора.

Визнавши необхідність проведення судово-бухгалтерської експертизи, слідчий виносить постанову, в якій вказується:

1. Підстава для призначення судово-бухгалтерської експертизи.
2. Дата і місце винесення постанови.
3. Прізвище, ім'я, по батькові експерта-бухгалтера, його посаду та найменування експертної установи, де проводитиметься судово-бухгалтерська

експертиза.

4. Питання до експерта-бухгалтера.

5. Матеріали, надані експерту-бухгалтеру.

Роботу експерта-бухгалтера умовно поділяють на три стадії:

1. Попереднє ознайомлення із матеріалами справи.

2. Дослідження матеріалів справи і вирішення поставлених питань.

3. Складання висновку експертизи і передача його суду або слідчому.

На першій стадії визначають мету проведення судово-бухгалтерської експертизи.

На другій стадії складає експерт-бухгалтер робочий план відповідно до плану розслідування.

Експерт-бухгалтер на третій стадії формально фіксує отримані результати, тобто, складає письмовий висновок і засвідчує його своїм підписом, а потім передає його слідчому.

Крім цього, також на даному етапі можуть розробляти пропозиції щодо профілактики правопорушень, які встановлені експертизою. Якщо питання, які були поставлені на розгляд експерту, виходять за межі його компетенції або, якщо наданих йому матеріалів недостатньо для вирішення поставленого питання, а додаткові матеріали, які були витребувані, не були одержані, тоді експерт в письмовій формі повідомляє орган, який призначив експертизу, про неможливість складання висновку (ст.66 КПК, ст.13 Закону України «Про судову експертизу»).

Отже, порядок проведення судово-бухгалтерської експертизи, а зокрема, операцій із обліку витрат, розпочинається із дня винесення постанови суду і закінчується складанням висновку експерта-бухгалтера за матеріалами справи. Найбільш поширеним способом доказів із використанням документальних матеріалів є методи документальної експертизи, які поділяються на спеціальні та загальні.

До загальних способів та методів судово-бухгалтерської експертизи відносять:

1. Формальну перевірку, за допомогою якої встановлюють наявність і правильність заповнення всіх необхідних реквізитів документів. При цьому здійснюють візуальний огляд документа.

2. Арифметичну перевірку, яка включає як складні розрахунки, так і прості та виявляє факти шахрайства у первинних документах.

3. Нормативна перевірка документів, за допомогою якої встановлюють відповідність змісту документів, правилам, котрі зафіксовані у нормативно-правових актах, тобто виявляють незаконні за змістом, але правильні за формою документи.

4. Зіставлення документів, за допомогою якого здійснюють контроль декількох взаємозв'язаних документів. Операція, котра викликає сумнів, може бути досліджена по декількох бухгалтерських документах і залежно від результатів відповідності чи відмінності інформації в цих документах, вирішується питання про їх правильність.

5. При зустрічній перевірці зіставляють окремі екземпляри одного і того ж документа, які знаходяться у різних суб'єктів господарювання, а також зіставляють дані документів, котрі пов'язані між собою однією і тією ж операцією. Такі перевірки проводять за відсутності матеріалів ревізії і при невеликому об'ємі документів.

Також при проведенні експертизи застосовують такі методи як: підтвердження, запит, усне опитування, дослідження, підготовка альтернативного балансу.

Запит – це пошук інформації в обізнаних осіб. Використання даного методу повинне бути погоджене із правоохоронними органами залежно від виду справи, яку розслідують. В разі потреби експерт-бухгалтер за узгодженням із правоохоронними органами може підготувати запит на адресу третьої сторони для підтвердження необхідної інформації. Відповіді на запити допоможуть експерту отримати інформацію, якою він раніше не володів або яка підтверджує експертні докази.

Дослідження – це процедура, у ході якої експерти-бухгалтери перевіряють

первинні документи, відповідність типовій кореспонденції рахунків, відображення даних у реєстрах синтетичного та аналітичного обліку, плану рахунків та положенням (стандартам) бухгалтерського обліку.

Усне опитування осіб, котрі беруть участь у справі, експерти можуть здійснювати впродовж всього експертного дослідження. Також експерт має право уточнювати обставини справи в правоохоронних органах, учасників процесу та представників сторін. В цілому, об'єкти і методи перевірки, порядок перевірки документів, визначаються експертом конкретно по кожній справі із врахуванням форм організації фінансового обліку суб'єкту господарювання, а також об'ємів господарської діяльності. Експертом, наприкінці проведення судово-бухгалтерської експертизи, складається експертний висновок.

Слід зазначити, що висновок – це єдина процесуальна форма, в якій експерти доводять свої висновки до особи, що призначила експертизу або суду. Висновок експерта-бухгалтера та його цінність полягає в тому, що за допомогою цього доказу органи попереднього слідства і суд отримують можливість користуватись відповідними матеріалами, які надані фахівцями з фінансового обліку, для з'ясування або пояснення тих або інших суттєвих для справи фактів. Висновки експерта складаються у вигляді відповідей на поставлені питання в тій послідовності, у якій питання викладені у вступній частині висновку. На кожне з поставлених питань повинна бути дана відповідь по суті або вказана неможливість його вирішення з тих або інших причин.

Обставини профілактичного характеру, встановлені експертом, відображаються в дослідній частині висновку, а пропозиції із попередження правопорушень – у його результативній частині. Висновок підписує експерт, який проводив дослідження, та засвідчують печаткою експертної установи (або його філії), і направляють органу, який призначив експертизу. Висновок складають у двох екземплярах, перший з яких направляється органу, який призначив експертизу, а другий залишається у експертній установі.

4. Завдання, об'єкти та методика експертного дослідження операцій, пов'язаних із формуванням доходів та фінансових результатів діяльності підприємства

Згідно з П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати», «Доходи – це збільшення економічних вигід у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які приводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників)» [29].

Визначення фінансового результату полягає у визначенні чистого прибутку (збитку) звітного періоду. З цією метою передбачається послідовне зіставлення доходів та витрат. Загальні правила формування інформації про доходи та витрати встановлені П(С)БО 15 «Дохід», 16 «Витрати», які застосовують на підприємствах та інші юридичні особи незалежно від форм власності.

Таким чином, під фінансовим результатом розуміють кінцевий результат, тобто чистий прибуток або збиток від діяльності суб'єкта господарювання. Як показує практика, велику кількість порушень допускають в ході здійснення операцій, які пов'язані із формуванням доходів і фінансових результатів діяльності суб'єктів господарювання.

Основні завдання, які виконують експерти в процесі судово-бухгалтерської експертизи операцій, пов'язаних з формуванням доходів та фінансових результатів:

1. Перевірка правильності визначення та відображення в обліку доходів за видами діяльності, тобто це доходи від звичайної діяльності: операційної, фінансової, інвестиційної діяльності та доходи від надзвичайної діяльності.
2. Перевірка правильності визначення та відображення в обліку доходів за джерелами надходження:
 - доходи від реалізації продукції, товарів, основних засобів, інших активів;
 - доходи від реалізації послуг;

- нереалізовані доходи тощо.

3. Перевірка правильності визначення та відображення в обліку доходів за періодом надходження;

4. Перевірка правильності визначення та відображення у обліку доходів за періодом визнання;

- 5. Встановлення причин, які сприяють корисливим зловживанням.

Слід зазначити, що основними об'єктами судово-бухгалтерської експертизи у дослідженні операцій, які пов'язані з формуванням доходів і фінансових результатів підприємства, є:

- обсяги виробництва та реалізації продукції, товарів, інших активів у разі дослідження результатів від операційної діяльності;

- обсяги інвестицій, характер та види здійснених фінансових операцій за експертизи результатів фінансової діяльності;

- витрати на виробництво продукції;

- інші операційні витрати;

- розрахунок собівартості продукції;

- первинна документація з обліку доходів та фінансових результатів;

- дані бухгалтерського обліку і звітності;

- реєстри аналітичного та синтетичного обліків тощо.

Таким чином, об'єктами експертного дослідження фінансових результатів діяльності підприємства є:

- повнота відображення в системі обліку та фінансовій звітності;

- визнання та правова регламентація: легітимний – нелегітимний;

- склад за видами діяльності;

- склад за сегментами;

- додержання нормативно-правового забезпечення методології відображення фінансового результату в системі обліку та фінансовій звітності.

Інформаційно-методичне забезпечення експертного дослідження операцій, які пов'язані із формуванням доходів та фінансових результатів, поділяють на законодавчо-нормативне та фактографічне.

Джерела законодавчо-нормативної бази:

1. Конституція України, ухвалена Верховною Радою України;
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»;
3. Закон України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами»;
4. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз;
5. Інструкція про порядок нарахування та погашення пені;
6. Інструкція про порядок застосування та стягнення штрафних (фінансових) санкцій органами державної податкової служби;
7. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій;
8. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку;
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»;
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс»;
11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати»;
12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»;
13. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати».

Джерела фактографічної інформації:

- рахунки, виставлені покупцям та замовникам;
- накладні на відпуск готової продукції;
- первинні документи обліку фінансових результатів від операційної діяльності (розрахунки, довідки бухгалтерії підприємства);
- регістри аналітичного та синтетичного обліків доходів і результатів діяльності (журнал-ордер № 6);
- журнал обліку грошових коштів та документів № 1;
- комп'ютерна інформація;

- рахунки (субрахунки) Головної книги (701, 702, 703, 704, 71, 72, 73, 74, 75, 791, 792, 793, 794);
- баланс (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (форма № 2);
- декларація про прибуток підприємства;
- акти ревізій та ін.

Таким чином, основними джерелами, які має дослідити бухгалтер-експерт, є:

- наказ про облікову політику підприємства;
- законодавчі акти і нормативно-методичні документи, які регламентують ведення фінансового обліку;
- розрахунок собівартості продукції;
- нормативні документи з виробництва та реалізації продукції;
- розрахункові документи (рахунки, які виставлені покупцям на оплату відвантаженої продукції);
- договори, якими оформлено операції з реалізації продукції (робіт, послуг) та іншого вибуття активів (договори купівлі-продажу та ін.);
- податкові накладні (для визначення обсягів зобов'язань з ПДВ);
- реєстри аналітичного та синтетичного обліків;
- документи, що засвідчують факти здійснення інвестиційної та фінансової діяльності;
- первинні документи, зокрема «Акт на списання основних засобів», «Накладна на відпуск матеріалів», товарно-транспортні накладні, накладні на відвантаження готової продукції та ін.;
- розрахунок обґрунтованості понесених підприємством витрат від надзвичайних подій та отриманих у результаті цих подій доходів;
- фінансова звітність підприємства;
- декларація про прибуток підприємства;
- матеріали попередніх перевірок правильності визначення фінансових результатів;

- останній аудиторський звіт;
- рішення суду про визнання дебітора неплатоспроможним;
- інформація правоохоронних органів.

Методика проведення судово-бухгалтерської експертизи та методичні прийоми фінансових результатів діяльності підприємства включають наступні методи:

- документальні (формальна та арифметична перевірка документів, в яких відображається здійснення господарських операцій, реєстрів синтетичного та аналітичного обліку, фінансової звітності; відповідність відображених операцій вимогам чинного законодавства; логічний контроль правильності відображення взаємозв'язаних операцій: зустрічна перевірка документів і т.д.);

- розрахунково-аналітичні (аналітичні та статистичні розрахунки, економічний аналіз, економіко-математичні);

- прийоми узагальнення, оцінювання та реалізації результатів експертизи (групування проміжних результатів експертизи; аналітичне групування доказів; розробка пропозицій з профілактики правопорушень; узагальнення результатів дослідження та складання висновку експерта; вручення висновку бухгалтера експерта правоохоронним органам; реалізація пропозицій із профілактики правопорушень; реалізація результатів експертизи у суді).

- органолептичні (технологічні експертизи; контрольні заміри робіт; суцільні та безперервні спостереження тощо);

Слід зазначити, що дані про фінансові результати підприємства є одним з найпростіших об'єктів для фальсифікації. Це пов'язано із значною кількістю документів та рахунків обліку, які використовуються для їх визначення та відображення. Тому перед експертом постає завдання визначити правильність відображення та зіставлення доходів і витрат.

Фінансовий результат може бути спотворений у результаті таких дій:

- неправильного визначення собівартості реалізованої продукції, тобто віднесення до її складу витрат, які покриваються за рахунок фінансового результату діяльності, також завищення цін на сировину та матеріали,

використаних у виробництві, завищення норм витрат сировини та матеріалів, неправильність списання понаднормативних витрат, неправомірного завищення норм списання від природних втрат, неправильний розподіл загальновиробничих витрат і т.д.);

- неповноти відображення отриманих підприємством доходів на рахунках фінансового обліку;
- помилок у розрахунку податку на прибуток;
- неточного відображення отриманих штрафів, пені, неустойок;
- неправомірного списання дебіторської заборгованості до завершення терміну позовної давності;
- завищення витрат на позареалізаційні операції (сплачені штрафи, фінансові витрати, втрати від інвестиційної діяльності, надзвичайних подій).

Таким чином, судово-бухгалтерська експертиза фінансових результатів діяльності підприємства є одним з найтриваліших процесів. Вона потребує перевірки не лише окремих сторін діяльності підприємства, а всієї сукупності операцій, оскільки вони формують фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання.

5. Роль експерта бухгалтера у виявленні і усунення обставин, що сприяють правопорушенням при формуванні фінансових результатів господарської діяльності

При проведенні судово-бухгалтерської експертизи встановлюються не тільки факти, пов'язані з нестачею товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів, але і механізм їх утворення, способи приховування, зловживання в обліку і звітності, недоліки контрольно-ревізійної роботи, а також порушення правил бухгалтерського обліку, що сприяють вчиненню злочину.

Основною метою експертної профілактики є максимально можливе сприяння, на основі спеціальних знань в обговоренні заходів щодо захисту від різних посягань на майно суб'єктів господарювання різних форм власності. Експерт-бухгалтер, рекомендуючи конкретний захід щодо вдосконалення

бухгалтерського обліку та контролю за товарно-матеріальними цінностями, має на меті виключити розкрадання не тільки в даних, але і в інших показниках.

Рекомендації експерта, спрямовані на попередження правопорушень, повинні бути логічним наслідком проведених ним в процесі експертизи досліджень, бути цілеспрямованими, науково-обґрунтованими, аргументованими та економічно доцільними.

Ефективність профілактичної роботи залежить від правильності її організації. При надходженні матеріалів на експертизу керівник експертної установи вивчає їх і визначає можливості для проведення профілактичної роботи.

Експерт, до якого надійшли матеріали, встановивши при їх вивченні, що є можливості для виявлення обставин, що сприяють правопорушенням, визначає, які нормативні акти та література необхідні для вирішення профілактичного питання.

Якщо для всебічного виявлення умов, що сприяли правопорушенню, спеціальних знань в області бухгалтерського обліку недостатньо, то експерт доводить до відома адміністрацію установи в необхідності залучення інших фахівців в суміжних областях судової експертизи. Експерт повинен отримати максимальну інформацію профілактичного характеру.

Рекомендації експерта можуть стосуватися загальних питань організації бухгалтерського обліку або містити конкретні рекомендації щодо зміни діючих положень, інструкцій, проведення заходів, спрямованих на усунення недоліків в бухгалтерському обліку господарюючого суб'єкта.

Профілактична робота експертів-бухгалтерів здійснюється в двох формах – процесуальній і непроцесуальній.

При здійсненні профілактичної роботи в процесуальній формі фактичні дані про обставини, що сприяють вчиненню розкрадань, і розроблені експертом профілактичні заходи по їх усуненню відображаються в експертному висновку в формі відповіді на відповідні питання або в спеціальному повідомленні на ім'я за підписом керівника експертної установи органу, що призначив експертизу.

Закон прямо не зобов'язує експерта встановлювати ті чи інші обставини,

спрямовані на попередження злочинів, проте сама його діяльність створює широкі можливості для прояву ініціативи.

Експерт-бухгалтер краще слідчого або судді бачить шляхи і способи усунення виявлених недоліків у бухгалтерському обліку і контролі, саме тому він має можливість підготувати рекомендації про заходи щодо попередження злочинів, які згодом служать основою для тих уявлень (приватних визначеннях), які виносяться слідчими і суддями .

Непроцесуальний характер носить експертна робота з узагальнення експертної, ревізійної практики для виявлення найбільш типових обставин, що сприяли вчиненню розкрадань і розробки профілактичних заходів щодо їх усунення.

Такі узагальнення дають можливість розглянути широке коло питань, мотивовано проаналізувати обставини, що сприяли правопорушенню. За матеріалами проведених узагальнень готується інформація в правоохоронні або господарські органи, від яких залежить прийняття заходів щодо усунення виявлених обставин.

Експерти не обмежуються напрямком повідомлень органу, що призначив експертизу. У експертній установі ведеться систематичний контроль за ефективністю профілактичних рекомендацій, вивчаються копії подань, окремих ухвал і відповіді організацій про заходи, що застосовуються для усунення причин і умов, що сприяли зловживанням і вуалювання їх в обліку і звітності.

Висновки

Отже, економічна експертиза – це процес дослідження економічних аспектів спірних питань в бухгалтерській та фінансовій сфері організацій.

У поняття фінансово-економічної експертизи входять: фінансово-економічна і судово-бухгалтерська експертиза. В рамках першої досліджується податкова, фінансова, кредитна діяльність підприємства, виявляються фактори, які сприяють вчиненню та приховуванню правопорушень.

Бухгалтерський облік та звітність часто стають об'єктами перевірок аудиторів, органів фіскальної служби, правоохоронних органів.

Метою економічної експертизи є виявлення реального фінансового стану організації, виявлення помилок в процесі ведення бухгалтерського обліку, виявлення правопорушень.

Предметом економічної експертизи є господарські операції, їх достовірність і правильність, а саме: достовірність даних звітності та первинних документів; дотримання норм правової документації; фінансова дисципліна; дотримання методик в підготовці фінансової документації.

Об'єктом економічної експертизи є первинні, облікові документи, бухгалтерська та фінансова звітність, а також свідчення та протоколи.

В процесі проведення економічної експертизи розглядаються наступні фактори: правильність оформлення бухгалтерських операцій, відповідність вимогам нормативних актів; обставини, що стосуються виявлених нестач; завдана матеріальна шкода; загальний стан бухгалтерського обліку та заходи щодо його поліпшення: аналіз фінансових результатів діяльності організації; аналіз фінансового стану організації: показників платоспроможності, кредитоспроможності, ліквідності; встановлення правильності, повноти і своєчасності обчислення податкових зобов'язань при використанні різних систем оподаткування; розміри заниження бази оподаткування; причини утворення кредиторської і дебіторської заборгованостей; шляхи та наслідки нецільового використання коштів і т.д.

Замовниками фінансово-економічної та судово-бухгалтерської експертиз можуть виступати як правоохоронні органи (прокуратура, суд, податкова), так і приватні особи, наприклад, при розслідуванні та судовому розгляді у цивільних, арбітражних справах, справах, пов'язаних зі злочинами в сфері економічної діяльності. Проведення фінансово-економічної та судово-бухгалтерської експертиз практично завжди пов'язане з проведенням інших видів економічних експертиз.

Список використаних джерел:

1. Агонєць О.А. Оцінка фінансового стану підприємства. Наукові праці КНТУ: Економічні науки, вип.8.– Кіровоград: КНТУ, 2007 – 405с.
2. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навчальний підручник /В.П. Шило, С.Б. Верхоглядова, А.Г. Темченко, О.М. Бра дул. – Київ: Кондор, 2007 –240с.
3. Базась М. Ф. Методика і організація фінансового контролю. – К.: МАУП, 2004 – 446 с.
4. Бігар М. І. Судово-бухгалтерська експертиза: навчальний посібник [Електронний ресурс] / М. І. Бігар. – Чернівці, 2009. – Режим доступу: <http://ubooks.com.ua>
5. Білуха М. Т. Аудит у бізнесі : посіб. [для бізнесменів] / М. Т. Білуха. – Дніпропетровськ, 1994. — 256 с.
6. Білуха М. Т. Судово-бухгалтерська експертиза :підручник [Електронний ресурс] / М. Т. Білуха. – К. : Видавнича компанія «Воля», 2004. – 656 с. – Режим доступу : <http://ubooks.com.ua>
7. Бутинець Т.А. та ін. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник / Т.А. Бутинець, Я.В. Чижевська, С.Л. Береза: За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – Житомир: ЖІТІ, 2000 р. – 672 с., с.358
8. Білуха М.Т. Фінансовий контроль.: Підручник. -К.: УАОІ, 2006. -888с.
9. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік. Навчальний посібник. – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 448 с.
- 10.Вахрушина М.А. Бухгалтерский управленческий учет: Учебное пособие/ ВЗФЭИ. – М.: ЗАО “Финстатинформ”, 1999. – 359 с.
- 11.Головченко Л. Правове регулювання судової експертизи // Право України. – 2013. – № 12. – С. 100.
- 12.Гордієнко Н. І. Аудит, методика і організація : навч. посіб. [для студ. екон. спец.] ; у 2 ч. / Н. І. Гордієнко, О. В. Харламова, М. Ю. Карпенко. – Х. : ХНАМГ, 2007. – Ч. 2. – 2007. – 294 с.

- 13.Городилов М. А. Совершенствование организационных аспектов аудита и ревизии [Электронный ресурс] / М. А. Городилов / Аудит и финансовый анализ. – 2008. – № 5. – Режим доступа: <http://auditfin.com/fin/2008/5/Gorodilov/Gorodilov%20.pdf>.
- 14.Дерій В. А. Витрати і доходи підприємств у системі обліку та контролю: монографія / В. А. Дерій. – Тернопіль : ТНЕУ, “Економічна думка”, 2009. – 272 с.
15. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.1 /Ред. Кол.:...С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2000. – 864 с.
- 16.Закон України «Про судову експертизу» (зі змінами та доповненнями) від 25.02.1994 № 4038–ХІІ.
- 17.Зоріна В.Н. і ін. Фінансова звітність підприємств: Навч. посібник. К.:УНЛ, 2008.-200с.
- 18.Камлик М. І. Особливості обліку і використання обліково-бухгалтерських документів при виявленні та розслідуванні корисливих злочинів у галузях економіки. – К.: Синтез, 1995. – 256 с.
- 19.Камлик М. І. Судова бухгалтерія. – К.: Атіка, 2003.
20. Контроль і ревізія : підруч. [для студ. спец. “Облік і аудит” вищ. навч. закл.] / [Ф. Ф. Бутинець, Н. Г. Виговська, Н. М. Малюга, Н. І. Петренко ; за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця]. – [3-е вид., доп. і перероб.]. – Житомир : ПП “Рута”, 2002. – 544 с.
- 21.Кривцова Т.О. Судово-економічна експертиза розрахунків, пов'язаних із податком на доходи фізичних осіб: теоретико-методичні аспекти // Економіка розвитку. – 2015. – № 1. – С. 46-53.
- 22.Крочук В. М. Методичні аспекти аудиту доходів та витрат транспортного підприємства / В. М. Крочук // Науковий вісник : зб. наук.-техн. праць. – Львів : НЛТУУ. – 2006. — Вип. 16.6. – С. 247-252.
- 23.Лихо С. С. Развитие аудита доходов в организациях республики Беларусь / С. С. Лихо // Облік і контроль на підприємствах АПК: стан та перспективи розвитку: тези доп. міжн. наук.-практ. конф., 4-5 жовтня 2007 р. – К. : КНЕУ,

2007. – С. 226-229.
24. Мумінова-Савіна Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2013. – 202 с.
25. Озерський. Відкриття економічних зловживань // Економіка. Фінанси. – 2014. – № 2. – С. 22.
26. Пантелєєв В. П. Аудит: навч. посіб. / В. П. Пантелєєв. – К. : Видавничий дім “Професіонал”, 2008. – 400 с.
27. Пелешко Н. М. Аналітичні процедури аудиту доходів і витрат підприємства / Н. М. Пелешко // Вісник Національного університету “Львівська політехніка” / Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2009. – № 647. – С. 458-462.
28. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності” // Бухгалтерія. – 2000. – №5. – С. 40-47
29. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» // Бухгалтерія. – 2001. – №5. – С. 34-43
30. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом МФУ від 29.11. 99 р. № 290 / Баланс. – 2003. - № 5. – с. 40-42.
31. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 “Дохід”, затверджено наказом МФУ від 29.11. 99 р. № 290 / Баланс. – 2003. - № 5. – с. 40-42.
32. Понікаров В.Д. Судово-економічна експертиза: навч. посіб. – 2-ге вид. доп. та перероб. – Х. : Еспада, 2008. – 272 с.
33. Сахарцева І. І. Теоретико-методологічні аспекти формування програм аудиту : монографія / І. І. Сахарцева. – К. : Кондор, 2005. – 374 с.
34. Сопко В.В. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ, КНЕУ, 1999. – 500 с.
35. Труфіна Ж. С. Загальні принципи та організаційні аспекти аудиту доходів і фінансових результатів операційної діяльності хлібопекарних підприємств / Ж.С. Труфіна // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” : зб. наук. праць. – Темат. вип. : Розвиток обліку та аудиту як основи інформаційно-аналітичної системи

- підприємства. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2005. – № 58, т. 2. – С. 142-144.
36. Фаріон І.Д., Писаренко Т.М. Бухгалтерський управлінський облік: Навчальний посібник / За редакцією д.е.н., професора І.Д.Фаріона. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 566 с.
37. Царенко О. В. Аудит операцій з обліку доходів і результатів діяльності / О. В. Царенко // Держава та регіони : наук.-вироб. журнал. — Серія : Економіка та підприємництво. – 2002. – № 4. – С. 281-286.
38. Шеремет А. Д. Аудит : учеб. / А. Д. Шеремет, В. П. Суйц. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 352 с. 96 Економічні науки